

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com.tr

Web: www.uidergisi.com.tr

İran ve Arap Baharı: Çift Taraflı Aynadaki Asimetri mi?

Onur OKYAR*

* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Okyar, Onur, “İran ve Arap Baharı: Çift Taraflı Aynadaki Asimetri mi?”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 45 (Bahar 2015), s. 61-82.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

İran ve Arap Baharı: Çift Taraflı Aynadaki Asimetri mi?

Onur OKYAR

Yrd. Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı. E-posta: onurokyar@karatekin.edu.tr.

Yazar, çalışma boyunca anketin uygulanması ve verilerin analizi aşamalarındaki katkılarından dolayı

Doç. Dr. Dinçer GÜNEŞ ve Prof. Dr. İbrahim BELENLİ'ye, anketi yerinde yapan ve cevaplayan tüm akademisyen ve adaylarına, soruların yorumlanmasında eleştiri ve katkıları olan değerli hocalara ve önerileriyle makalenin geliştirilmesine katkı sağlayan hakemlere teşekkür eder.

ÖZET

Arap Baharı örneğinden hareketle İran dış politikasının iki farklı aktörünün (Halk ve Rejim) retorik ve pratiklerini sorgulamayı amaçlayan bu çalışmanın literatür kısmında; Arap Baharı bağlamında, Rejimin dış politikası ve buna etki eden faktörler tartışılmış, bulgular bölümünde ise halkın Arap Baharına ve İran dış politikasına bakışı yorumlanmıştır. Sonuç olarak İran dış politikasının reel politik eksenli, teopolitik odaklı olup Rejimin, ülke içindeki özgürlük ve katılım temelli hareketlere karşı statükonun devamından yana olduğu, buna karşın İran halkının ise bu hareketleri desteklediği bulgulanmıştır. Rejim ile halk arasındaki asimetrisinin derinleşmemesi için ise Rejimin, temel hak ve özgürlükleri güçlendirmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, İran Dış Politikası, Teopolitik, Statüko, İnsan Hakları.

Iran and The Arab Spring: Asymmetry in a Two-way Mirror?

ABSTRACT

This study investigates the rhetoric and practice of two actors (Public and Regime) involved in the foreign affairs of Iran. The literature section provides a discussion of the foreign policy of the current Regime, and the factors influencing its direction in the context of the Arab Spring. In the findings section, the response of the public to both the Arab Spring and the Iran's foreign policy is analyzed. It is concluded that the foreign policy of Iran is dominated by a realpolitik-based, opportunistic approach with a strongly theopolitical bent in favor of the status-quo, which is contrasted by the public support for movements based on freedom and participation. Finally, it is suggested that, in order to prevent the widening of the gap between the regime and the public, the regime should reinforce the conditions for basic rights and freedoms.

Keywords: Arab Spring, Foreign Affairs of Iran, Theopolitics, Pro-Status Quo, Human Rights.

Giriş

Bu çalışmada, İran özelinde, Arap Baharı olarak adlandırılan hareketlerin hem Rejim hem de İran halkı ile ilişkisini *ayrı ayrı* inceleyebilmek için ayna metaforu kullanılmış ve çalışma iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Arap Baharının ne olduğu, temel nedenleri ve tarihi örneklerle benzerlik ve farkları incelenecek; bu temelden hareketle aynanın dışındaki İran Rejiminin/Devletinin dış politika retorik ve pratikleri irdelenecek ve ardından Rejimin Arap Baharına özgü dış politika pratikleri, Arap Baharı hareketleriyle devrilen hükümetler ile silahlı çatışmaların yaşandığı ülkeler özelinde (Tunus, Mısır, Libya, Bahreyn, Yemen ve Suriye) sorgulanacaktır. Birinci bölümün temel amacı Arap Baharını ve İran Rejiminin buna karşı retorik ve pratiklerini resmetmektir. Bu bölümün temel hipotezi İran'ın uluslararası arenada reel politik¹ kaygılarla dış politikasına yön verdiğidir.

Aynanın içi bölümü, İran toplumunu oluşturan farklı sosyodemografik katmanların Arap Baharı ile ilgili algılarının ölçülmesini hedeflemiştir. Bu bölümün temel amacı İran halkının² Rejim ile olan çatışmalarını/uyumlarını ortaya koymaktır. Bu katmanların Arap Baharını daha fazla özgürlük ve katılım olarak algıladıkları ve Rejimden kopuk oldukları ilgili bölümün temel hipotezleridir.

Çalışmanın literatür ve veri/analiz düzlemleri, seçilen iki aktör arasındaki asimetriyi ayrı ayrı sorgulayabilmek için, aynı asimetri mantığıyla örülmüştür. Bu hedef doğrultusunda çalışmada akıl yürütme yöntemi olarak tümevarım ve tümdengelim yöntemlerinin ikisi de kullanılmıştır. Bu bağlamda *İran Rejimi* aktörünün dış politika yapımına etki eden faktörleri sorgulanırken makro değişkenlere odaklanılmış, veri/analiz bölümünde ise sosyodemografik/mikro değişkenler üzerinden *İran Halkının* Arap Baharı algılamaları ölçülmüştür. Bu bölüme kadar olan analiz ve sorgulamalar tümevarım yöntemi ile işlemselleştirilmiştir. Sonuçların, çalışmanın öncüllerinde saklı olduğu sonuç bölümü ise literatür taraması ve veriler arasındaki asimetrinin tümdengelim akıl yürütme yöntemiyle aynı düzlem üzerinde birleştirilmesi ve net çıkarımlara ulaşılmasıyla sonlandırılmıştır.

Konumuz itibarıyla en zor ve analitik çalışmalardan biri olan, kamuoyunun dış politikaya etkisini değerlendirmek noktasında literatürde önemli farklılaşmalar vardır. Bu bağlamda kamuoyunda dış politika algısına etki eden sosyodemografik faktörler ile gerçekten dış politika sürecinde karşılaşılan olaylar ve alınan yüksek politika kararları arasındaki etki analizi literatürde sıklıkla ABD örneği üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sorunsal için kimi yazarlar³ etkinin sınırlı olduğunu belirtmeler de hâkim revizyonist görüşlere göre⁴ ülkelerin dış politikaları konusunda kamuoyunun görüşleri, bu ülkelerin gerçek dış politika davranışlarını yüksek düzeyde etkilemektedir.

1 Çalışmada güç ve hayatta kalma amacına yönelik politika üretme teorisi olarak tanımlanan reel politik, teorik veya etik amaçlardan ziyade pratik ve maddi faktörlere dayalı bir siyaset anlamında kullanılmıştır. Bkz. Gordon Anderson, "Realpolitik and World Peace", *International Journal on World Peace*, Cilt 26, No.4, 2009, s.3; Dennis Sandole, "Complexity and Conflict Resolution", Neil Harrison (der.), *Complexity in World Politics*, State University of New York Press, 2006, s.44.

2 Çalışmamızda halktan kasıt akademik evrenimizdir. Katılımcıların yüksek eğitim seviyeleri ise bu çalışmanın bir sınırlılığıdır.

3 James McCormick, *American Foreign Policy and Process*, Boston, Wadsworth, 2010, s.577-585; Paul Burstein, "The Impact of Public Opinion on Public Policy", *Political Research Quarterly*, Cilt 56, No.1, 2003, s.29-40.

4 Benjamin Goldsmith ve Yusaku Horiuchi, "In Search of Soft Power: Does Foreign Public Opinion Matter for U.S. Foreign Policy?", *World Politics*, Cilt 64, No.3, 2012, s.555-585; Ole Holsti, *Public Opinion and American Foreign Policy*, The University of Michigan Press, 2004, s.36-40; Eugene Wittkopf et.al., *American Foreign Policy: Pattern and Process*, Belmont, Thomson Wadsworth, 2004, s.241-280; Stuart Soroka, "Media, Public Opinion, and Foreign Policy", *The International Journal of Press/Politics*, Cilt 8, No.1, 2003, s.27-48; Robert Shapiro ve Lawrence Jacobs, "Public Opinion, Foreign Policy, and Democracy", Jeff Manza, Fay Lomax Cook ve Benjamin Page (der.), *Navigating Public Opinion*, Oxford University Press, 2002, s.184-200.

İran siyasi sisteminin kapalı doğası, İran kamuoyunun Batı ve diğer algılamaları ile ilgili çalışmalar yapılmasını zorlaştırmaktadır. Siyasi konularla ilgili bir anket yapmak isteyen *Abbas Abdi* örneğinde Abdi, Amerikan hükümetinden para yardımı aldığı gerekçesiyle 2002 yılında tutuklanmış ve sekiz yıl hapis cezası almıştır.⁵ Buna rağmen sınırlı da olsa kamuoyu araştırmaları yapılmaya başlanmıştır.⁶ Ayrıca şimdiki Cumhurbaşkanı ve dönemin Ulusal Güvenlik Yüksek Konseyi Sekreteri Ruhani, kamuoyunun dış politik (özellikle nükleer) konularda çok duyarlı olduğunu, Rejimin mutlaka halkın desteğini kazanarak Halk-Rejim çatışmasının yaşanmaması gerektiğini belirtmiştir.⁷ Bu bağlamda İran Rejimi, dış politika konularında teopolitik odaklı ve sert bir uluslararası aktör olarak kimliklenmesine rağmen kamuoyunun ilgili konulardaki çabalarını göz ardı edememiş ve Rejim kendini sınırlamıştır.⁸ Bu sınırlamanın sebeplerinden biri kamuoyunu oluşturan nüfusun yarısından fazlasının Devrimden sonra doğmuş olması nedeniyle Devrim sırasında yaygın olan Amerikan/Batı karşıtı duyguların küreselleşmiş/postmodernleşmiş bu nesilde karşılık bulamamasıdır.⁹ Bu noktalardan hareketle çalışmamız, İran kamuoyunun dış politikayı etkilediği varsayımı üzerine bina edilmiştir.

Makalenin önemi; seçilen değişkenlerin İran coğrafyasındaki yansımalarının, analitik anket tekniği kullanılarak, *yerinde* yapılan bir alan araştırmasıyla ölçülmesinden ve literatüre yeni bir veri kazandırmasındandır. Daha fazla özgürlük ve demokrasi bağlamında çalışmamızla benzer sonuçlara ulaşan ve böylece çalışmamızın geçerliliğini artıran farklı araştırmalar da literatürde mevcuttur. Bu bağlamda Arap Baharı hareketlerinden önce yapılan bir çalışma ile İran genelini temsilen, kırsal ve kentlerden rastgele seçilen 1000 yetişkinle, İranlı bir alan araştırma şirketi taahhüdüyle, yüz yüze görüşme yöntemiyle bir araştırma yapılmıştır. Buna göre İran halkının ezici çoğunluğu (%91) halk tarafından seçilmiş temsilcilerce yönetimden taraftırlar.¹⁰ Aynı yöntemle ve 1205 yetişkinle yapılan ankete göre de İran halkının 14 seçenek içinden seçtiği en temel “ilk” sorunu -işsizliğin (%58) ardından- %48 oranla demokrasidir.¹¹

Arap Baharı Ne?

Postmodern dünya, Tunus'ta bir seyyar satıcının 17 Aralık 2010'da kendini yakmasıyla başladığı iddia edilen Arap Baharı¹² ile yeni bir döneme girmiştir. Temelinde daha fazla özgürlük isteği yatan

5 Nazgol Ashouri, “Polling in Iran: Surprising Questions”, 14 Mayıs 2003, s.1, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/polling-in-iran-surprising-questions> (Erişim Tarihi 24 Ekim 2014).

6 *Iranian Attitudes Report*, New York, Zogby Research, Aralık 2013; *Polling Iranian Public Opinion Report*, Washington, Terror Free Tomorrow, Haziran 2007; Steven Kull, “Public Opinion in Iran”, 24 Ocak 2007, worldpublicopinion.org (Erişim Tarihi 19 Eylül 2014); Michael Herzog, “Iranian Public Opinion on the Nuclear Program”, 1 Haziran 2006, <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus56.pdf> (Erişim Tarihi 19 Aralık 2014). 2012 yılına kadar İran'da yapılmış kamuoyu araştırmaları ve içerikleri için bkz. Ehsan Shahghasemi, Ray Heisey, Goudarz Mirani, “How do Iranians and U.S. Citizens Perceive Each Other: A Systematic Review”, *Journal of Intercultural Communication*, No.27, 2011.

7 Hasan Ruhani, “Beyond the Challenges Facing Iran and the IAEA Concerning the Nuclear Dossier”, 30 Eylül 2005, s.35, http://www.iranwatch.org/sites/default/files/rahbord-rohani-093005_0.pdf (Erişim Tarihi 20 Aralık 2014).

8 Herzog, “Iranian Public Opinion”, s.14.

9 Shahram Akbarzadeh “Democracy Promotion versus Engagement with Iran”, *Journal of Contemporary Asia*, Cilt 41, No.3, 2011, s.477.

10 Kull, “Public Opinion in Iran”, s.30. Aynı yıl, benzer yöntemle yapılan başka bir çalışmaya göre ise bu oran %80 civarındadır; bkz. *Polling Iranian Public Opinion Report*, s.2.

11 *Iranian Attitudes Report*, s.7.

12 Bahar kavramını henüz çok ütöpik bulan ve onun yerine *Arap Uyanışı*'ni tercih eden Fisk'e göre hareket, 2005 yılında Lübnan'da, Suriye'nin 20 bin askerinin çekilmesinin talep edilmesi ve Başbakan Hariri suikastı sonucunda halkın yoğun protesto ve ayaklanmaları ile zaten başlamıştı. Robert Fisk, “The Arab awakening began not in Tunisia”, 15 Nisan 2011, s.1, <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/fisk/robert-fisk-the-arab-awakening-began-not-in-tunisia-this-year-but-in-lebanon-in-2005-2268002.html> (Erişim Tarihi 26 Nisan 2014).

hareket, baskıcı/otokratik rejimlere karşı yıllarca sessiz kalan/ezilen halkların bir başkaldırısı hükümünü almıştır. Henüz neticelenmemiş bu süreç ile kimi ülkelerde hükümetler devrilmiş/değişmiş, kimilerinde silahlı çatışmalar yaşanmış, kimilerinde ise küçük çapta gösteri ve protestolar meydana gelmiştir.

Arap Baharını; postmodernist ve bireyci bir bakış açısıyla, biricik/eşsiz bireyin algı ve tecrübesinin hem bilimsel hem de siyasi/sosyal evreni büktüğü günümüzde, *üçüncü dalga* olarak tanımlamak mümkündür. Demokrasinin dalgaları¹³ kuramına göre 1970’lerde dekolonizasyon süreciyle başlayıp 1989-1991 arasında Sovyet Rejiminin yıkılmasıyla son bulan bir üçüncü demokrasi dalgası yaşanmıştır. Lakin Latin Amerika, Asya, Avrupa ve Afrika’nın bir kısmını etkileyen bu dalgalardan nasibini alamamış olan –genel itibarıyla Müslüman– Ortadoğu ve Arap coğrafyası için Arap Baharı ile *Arap İstisnacılığı*¹⁴ sona ermiş ve Ortadoğu’da üçüncü demokrasi dalgası başlamıştır.¹⁵

Bu bağlamda demokrasi eksikliği hareketin baskın bir nedenidir. Dabashi’ye göre hareketler, kimlik siyaseti ve halkların milliyetçi duygularının ötesine geçerek Arap dünyasını aşmış ve sadece Araplar için değil bölgedeki tüm etnik gruplar için demokrasiden uzaklaşmış ve yozlaşmış hükümetlere karşı bir başkaldırı olarak tarihe geçmiştir.¹⁶ Dolayısıyla hareketlerin yaşandığı ülkelerin, genel olarak otoriter rejimlerce, özgür ve adil seçimlerden yoksun ve siyasi partiler üzerindeki çeşitli kısıtlamalar ile yönetilmesi tabandaki siyasi ve sosyal huzursuzluğun patlamasına neden olmuştur.¹⁷

Hardt ve Negri’ye göre Arap “isyanlarını” işsizlik sorunu ateşlemiştir.¹⁸ Veltmeyer da hareketleri, Mısır örneğinden yola çıkarak, kapitalizmin dinamiklerine karşı bir sınıf mücadelesi olarak yorumlar.¹⁹ Bu bağlamda dünyadaki diğer ülkeler tarım ekonomilerinden endüstri ötesi ve bilgi ekonomilerine evrilirken Ortadoğu dünyası bunun çok gerisinde kalmış, bol petrol ve gaz kaynaklarından elde edilen gelir tabana yayılmamış ve elde edilen rant, büyük çoğunluğu itibarıyla, iktidarın yandaşlarınınca paylaşılmıştır.²⁰ Ayrıca bölgedeki totaliter rejimlere halkların sefaleti de eklenmiş, yaygın yolsuzluk ve kabataslak hukuk sistemleri ile yabancı yatırımcılara güven verilememiş ve rejimler, elitlerle işbirliği içinde, bölgeyi sömürmeye devam etmişlerdir.²¹ Bunun sonucundaysa yönetim anlayışları olmayan, halktan kopuk ve semirmiş rejimlere karşı beliren kişisel mutsuzluk siyasi hoşnutsuzluğa dönüşmüştür.²²

13 Samuel Huntington, *The Third Wave*, University of Oklahoma Press, 1991.

14 Ayrıntılı bir analiz için bkz. Tamara Wittes, *Freedom’s Unsteady March*, Washington, Brookings Institution, 2008, s.1-11.

15 Buna karşın Kedouri, Ortadoğu’nun baskın dini olan İslam’ın, Hıristiyanlıktaki gibi bir reform sürecinden geçmediği için seküler ve liberal oluşumlara müsaade etmediğini ve bu yüzden Arap âleminin demokrasiden uzak olduğunu/olacağını oryantalist bir bakış açısıyla açıklamaya çalışır. Bkz. Elie Kedouri, *Democracy and Arab Political Culture*, Washington, The Washington Institute, 1992, s.15.

16 Hamid Dabashi, *The Arab Spring: The End of Postcolonialism*, London, Zed, 2012, s.68.

17 Taylor Dewey *et.al.*, “The Impact of Social Media on Social Unrest in the Arab Spring”, s.4, 20 Mart 2012, <https://publicpolicy.stanford.edu/publications/impact-social-media-social-unrest-arab-spring> (Erişim Tarihi 24 Nisan 2014).

18 Michael Hardt ve Antonio Negri, “Arabs are democracy’s new pioneers”, s.1, 24 Şubat 2011, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2011/feb/24/arabs-democracy-latin-america> (Erişim Tarihi 21 Nisan 2014).

19 Henry Veltmeyer, “Unrest and Change: Dispatches from the Frontline of a Class War in Egypt”, *Globalizations*, Cilt 8, No.5, 2011, s.615.

20 Kenneth Pollack, *The Arab Awakening: America and the Transformation of the Middle East*, Washington, Brookings Institution, 2011, s.2.

21 *British Foreign Policy and the Arab Spring Report*, Londra, House of Commons Foreign Affairs Committee, Temmuz 2012, s.17.

22 Pollack, *The Arab Awakening*, s.2.

Hareketleri ivmelendiren temel sebep sosyal medyanın rolüdür. Rosenberg'e göre hareketlerin temel farkı aşağıdan yukarıya, eşitlikçi ve daha iyi bir örgütlenme imkânı veren sosyal medyanın etkin kullanımınıdır.²³ Böylelikle Ortadoğu'da teknolojik bir imkânı en iyi şekilde kullanan genç nüfusun "farkına" varılmıştır.²⁴ Kaplan'a göreyse hareketler, her ülkenin kendi derin tarihi ve coğrafik özelliklerine göre farklılaşsa da Arap dünyasının genelindeki protestocular sosyal medyanın etkisiyle tek bir topluluk oluşturmuşlardır.²⁵ Howard ise²⁶ –daha Arap Baharı başlamadan önce– bu tezi bir adım öteye götürmüş ve İslam ülkelerindeki demokratik değişimin iletişim teknolojilerinin kullanımına bağlı olduğu sonucuna ulaşmıştır.²⁷ İran özelinde ise Arap Baharından önce İran halkı (harekette sadece Farsiler değil, Kürt, Arap, Beluç gibi farklı etnisiteler de vardır) 2009'daki şaibeli Cumhurbaşkanlığı seçiminin gözden geçirilmesi ve sonuçlanana kadar sokakta kalınması şeklinde özetlenecek isteklerle *Yeşil Hareket* olarak tanımlanacak bir bahar provasında yine sosyal medya üzerinden örgütlenmiş ancak hareket, kuramsal altyapısızlık ve Rejimin sıkı güvenlik tedbirleri nedeniyle etkili olmamıştır.²⁸

Aynanın Dışı

Dışarıda cereyan eden Arap Baharı hareketlerine karşı, çift taraflı aynanın dışındaki/önündeki İran Rejiminin dış politika yansımalarına etki eden temel parametreler önem kazanmaktadır. Böylelikle içeriye (halka) yansıyan görüntünün ne anlama geldiği daha iyi analiz edilebilecektir.

İran'ın Dış Politika Retoriği

Hill dış politikayı, tek bir siyasal topluluk veya devlet tarafından yürütülen resmi dış ilişkilerin, o devletin çıkarlarının maksimizasyonu için uyguladığı tüm maksatlı eylemleri olarak tanımlar.²⁹ Bu hedef doğrultusunda İran Devriminden hemen sonra hazırlanan yeni Anayasa ile İran'ın dış politika retoriği Anayasa'nın 10. Bölümü (152-155. maddeler) ile şekillenmiştir. Bu bölümde İran, dış politikasını her alanda bağımsızlık üzerine bina etmiş, hegemonik/emperyalist uluslararası siyasete karşı dünyadaki tüm Müslümanların haklarını korumayı vaat etmiştir. İran, sadece kendisiyle savaşmayan devletlerle barışçıl ilişkiler tesis etmeyi uygun görmüş ve başka ülkelerin iç işlerine karışmama konusunu ise mustazafların (ezilenlerin) müstebirlere (büyüklemlere) karşı hak arama savaşımını hariçte tutmak kaydıyla kabul etmiştir. Bu hükümleri desteklemek için Anayasa'nın 3. maddesinin 16. bendi dış politikanın İslami kurallara dayalı olduğunu, 156. madde ise adaletin ve eşitliğin yeryüzünde hâkim kılınmasının İslami bir politika olduğunu teyit etmiştir. Anayasa'ya göre dış politikadan sorumlu kurumlar; Cumhurbaşkanı, Anayasayı Koruyucular Konseyi, Dışişleri Bakanı, Milli Güvenlik Kurulu ve Parlamentosudur. Fakat sürecin başlangıcında ve/veya bitiminde Veliyi Fakih/Rehber'in onayı şarttır.

23 Paul Rosenberg, "Bottom-up Revolution", 17 Haziran 2011, s.1, <http://english.aljazeera.net/indepth/opinion/2011/06/2011616114013236175.html> (Erişim Tarihi 19 Nisan 2014).

24 Hardt ve Negri, "Arabs are democracy's new pioneers", s.1.

25 Robert Kaplan, *The Revenge of Geography*, New York, Random House, 2012, s.24.

26 Philip Howard, *The Digital Origins of Dictatorship and Democracy*, Oxford University Press, 2010, s.31 ve 132.

27 Bu yorumlara karşın Dewey *et.al.* Arap Baharı bağlamında sosyal medyanın sosyal huzursuzluk üzerindeki etkilerini hem nicel hem de nitel verilerle araştırmış ve Arap Baharı üzerinde sosyal medyanın genel etkisinin düşük lakin "gıda fiyatlarının" en önemli toplumsal huzursuzluk kaynağı olduğunu bulgulamışlardır. Taylor Dewey *et.al.*, "The Impact of Social Media", s.50.

28 Michael Axworthy, *A History of Iran*, New York, Basic, 2008, s.299.

29 Christopher Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*, London, Palgrave, 2003, s.3 ve 285.

Dış politikanın sosyal bir süreç olduğu³⁰ dikkate alındığında ise İran özelinde karar verici elitlerin; dünya hakkındaki değerlendirme, beklenti ve varsayımlarını otokratik bir mantık içerisinde dış politikaya yansıttıkları görülmektedir. Bu bağlamda mutlak karar mercii olan Rehber'in algı ve kavrayışı üzerine inşa edilen İran dış politikası; liderin kişiliği, algılama potansiyeli, bilişsel kapasitesi, dış politika hedefleri ve değer yargıları³¹ ile şekillenmektedir.³²

Rehber'in tüm algı ve bilgisini etkileyen temel ölçüt Şia'da içkin İmamet Doktrini'dir. Buna göre yönetim; Hz. Peygamber'den sonra imametın tayinle değil (Sünnilerde tayinle/seçimledir) Hz. Ali soyundan gelenlerde olması gerektiği, bu soydan gelen imamın tüm günahlardan mutlak biçimde arınmış olduğu ve gaip olan 12. İmam (*Mehdi*) gelinceye kadar onu temsilen ulemeden yetkin bir fakihın imameti devam ettirmesi mantığına dayanır.³³ Dolayısıyla Şia'ya göre İmam sadece İran'ın değil tüm İslam âleminin başıdır ve İran Rejimi hem içeride korunmalı (*statüko*) hem de ihracı ile (*teopolitik*) diğer Müslüman ülkeler özgürleştirilmelidir.

Bu noktalardan hareketle Rejimin kurucusu Humeyni'nin İran dış politikasını iki temel ilkeye dayandırdığı tespit edilmiştir.³⁴ Birincisi ne Doğu ne de Batı sadece İslam Cumhuriyeti mottosuyla şekillenen *bağılantısızlık* vurgusudur. Lakin ABD ve batıya uzak durulurken Sovyet Rusya, Batı Avrupa, Japonya ve Çin gibi ülkelerle samimi ilişkileri korumak için çalışılmış, Dağlık Karabağ sorununda Ermeni ve Ruslarla işbirliği geliştirilmiş,³⁵ Çeçenistan ve Doğu Türkistan'a karşı ise Çin ve Rusya tarafında yer alınmıştır.³⁶ Dolayısıyla mottonun uygulaması kendi içinde çelişkili ve fakat reel politik hedeflere uygundur. Diğer ilke ise *Devrim İhracı*'dır. Böylelikle Şii Hilali ve Batı Asya boyunca İran Devriminin ilham veren bir model olduğu propagandası yapılacak,³⁷ komşu ülkelerde bu tür devrimleri başlatmak için gerekli diplomatik ve mali destek sağlanabilecek ve böylelikle küresel, şeytani/putperest güçler³⁸ Müslümanlar arasındaki birliği bozamayacaklardır.

Bu hedef doğrultusunda Humeyni, alternatif bir Şii idealini somutlaştırmıştır.³⁹ Doktrine göre yanıl(t)maz Rehber, 1989'da yapılan Anayasa değişikliğiyle hükümet üzerinde "mutlak genel yönetim" konumuna getirilmiş, ekonomik ve anayasal erklerin başlarını –dolaylı veya dolaysız– kendisi atamıştır. Bu bağlamda İran dış politika analizinde (Rehber hariç, Cumhurbaşkanı dâhil) tüm bürokratik

30 Christopher Farrands, "The Context of Foreign Policy Systems Approach", Michael Clarke ve Brian White (der.), *Understanding Foreign Policy*, Cheltenham, Edward Elgar, 1989, s.84-108.

31 Ertan Efeğil, *Dış Politika Analizi Ders Notları*, Ankara, Nobel, 2012, s.4.

32 Psikolojik ve toplumsal çevrenin dış politika karar verme sürecine etkileri için bkz. Valerie Hudson, "Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations", *Foreign Policy Analysis*, Cilt 1, No.1, 2005, s.10-13.

33 Şiilik için bkz. Ethem Ruhi Fıçlalı, *İmamiyye Şiası*, İstanbul, Ağaç, 2008; Muhammed Tabatabai, *Tüm Boyutlarıyla İslam'da Şia*, İstanbul, Kevser, 1999.

34 Eva Patricia Raket, "Iranian Foreign Policy since the Iranian Islamic Revolution: 1979-2006", *Perspectives on Global Development and Technology*, Cilt 1, No.6, 2007, s.160.

35 Soner Cagaptay ve Alexander Murinson, "Good Relations between Azerbaijan and Israel", s.1, 30 Mart 2005, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/good-relations-between-azerbaijan-and-israel-a-model-for-other-muslim-state> (Erişim Tarihi 22 Nisan 2014).

36 Hongda Fan, "China's Policy Options towards Iran", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, Cilt 5, No.1, 2011, s.45-60.

37 Hamaney, Arap Baharı hareketlerinin başladığı tarihten üç ay sonra, Arap Baharını hem "insani" hareketler olarak değerlendirmiş hem de 1979 İran Devrimi ile aynı uzantıda olduklarını belirtmiştir. Robert Tait, "Khamenei Praises Arab Revolts As Iran Crushes Its Own Protests," s.1, 21 Şubat 2011, <http://www.payvand.com/news/11/feb/1202.html> (Erişim Tarihi 19 Nisan 2014).

38 Ray Takeyh, *Guardians of the Revolution*, Oxford University Press, 2009, s.162.

39 Karen Armstrong, *The Battle for God*, New York, Ballantine, 2000, s.281.

ve siyasi aktörlerin yönetici sekreterinden öteye geçemediğini akılda tutmak gerekir.⁴⁰ Bunun doğal sonucu olarak hem halkın egemenlik ilkesi devre dışı bırakılarak halk iktidarın dışında tutulmuş hem de Rejim dini/mezhebi kimliğini sağlamlaştırmıştır.

Bu ilkeler neticesinde Humeyni döneminde radikal bir dış politika tercih edilmiş olsa da İran'ın uluslararası toplumdan izolasyonu⁴¹ ve halef Rehber Hamaney ve Cumhurbaşkanı Rafsancani birlik-teliğiyle büyük ekonomik sorunlar nedeniyle, kazan-kazan hedefli, daha az radikal ve daha pragmatik bir dış politika retoriği tercih edilmiştir. Hatemi'nin cumhurbaşkanlığı sırasında ise İran'ın komşularına karşı Rafsancani'nin dış politikasına devam edilmiş, aynı zamanda AB ile ilişkiler düzeltilmeye çalışılmıştır. Lakin bütünleştirici ve ideolojik olmayan dış politikaya rağmen⁴² Batılılaşma karşıtı milliyetçi ve elit kesim bu politikaları taviz olarak değerlendirip dış politikayı radikalizm üzerine kuran Ahmedinejad'ı başa getirerek İran'ın reel politik ve bağlantısız eksenini kaydırmıştır.⁴³ Ruhani dönemi ise, Rehberin izniyle, özellikle *Yeşil Hareket* ve sonrasında gelişen Arap Baharı sonucu Rejimin iç politikada kamuoyuna karşı kendini sınırlaması ve böylece reel politik eksenin yumuşatılması dönemidir.

İran'ın Dış Politika Pratiği

Rakel'e göre İran'ın son iki yüz yıllık jeopolitik gelenekleri, büyük ölçüde, dış müdahaleler ve ülkenin zenginliklerinin sömürülmesi gibi hegemonya siyasetine bir tepki olarak günümüze ulaşmış ve İran dış politika pratiğini şekillendirmiştir.⁴⁴ Lakin bu hipotezde dini ve tarihi algulamaların dış politika üzerindeki etkisi eksik kalmış ve hipotez fazlasıyla geniş tutulmuştur. Bu bağlamda İran dış politikasını etkileyen somut faktörleri aşağıdaki gibi tabloşturmak mümkündür.⁴⁵

Şekil 1: İran Dış Politikasını Etkileyen Temel Faktörler⁴⁶

40 Shireen Hunter, *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era*, Santa Barbara, Praeger, 2010, s.24

41 Takeyh, *Guardians of the Revolution*, s.3.

42 Raymond Hinnebusch ve Anoushiravan Ehteshami, *The Foreign Policies of Middle East States*, Boulder, Lynne Rienner, 2002, s.287.

43 Eva Patricia Rakel, *The Iranian Political Elite, State and Society Relations, and Foreign Relations Since The Islamic Revolution*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Amsterdam, Amsterdam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s.145-146.

44 Ibid., s.44.

45 Arap Baharı öncesi hazırlanmış benzer bir sınıflandırma için bkz. Hinnebusch ve Ehteshami, *The Foreign Policies of Middle East States*, s.283-309.

46 Bu şekil ve derecelendirme yazarın konu ile ilgili literatür taraması ve tespitleri neticesinde hazırlanmıştır. Ayrıca ilgili şekildedeki politikaların tümünün gerçekleştiği İran-İrak ilişkileri için bkz. Daniel Byman, *et.al., Iran's Security Policy in the Post-Revolutionary Era*, RAND Publication, 2001.

Devletlerin dış politika pratikleri ulusal çıkarlar ile şekillenir. Bu bağlamda teopolitik hariç tablodaki diğer faktörler her ülke için geçerli olabilecek dış politika etkenleridir. Genel olarak İran jeopolitiği bölgesel bir güç olarak Rejimi sağlamlaştırmayı hedeflemiş olsa da Ortadoğu'nun merkezinde, geniş bir yüzölçümüne sahip, hem Basra Körfezi'ne hem de Kafkaslara sınırı olan İran, dünya hakimiyeti kuramına göre aynı zamanda Türkiye ile birlikte bölgesel jeostratejik bir aktördür.⁴⁷ Ayrıca küresel enerji jeopolitiği kapsamında İran'ın geniş enerji potansiyeli, 1900'lerin başından beri bölgesel ve küresel jeopolitiğin odak noktası olarak kalmıştır.⁴⁸ Dolayısıyla İran'ın; diğer ülkelerin jeopolitik pratikleri, ABD ve müttefiklerinin çevreleme politikası, enerji varlıklarının iç ve dış müdahalelere sebep olması gibi nedenlerle şekillenen jeopolitik çıkarları İran dış politikasının temel belirleyicilerinden biridir.

Bununla birlikte İran'ın en uzun yüzyılında gerçekleşmiş, tarihsel deterministik dış politika davranışlarının şekillenmesinde Tütün Hareketi, Meşrutiyet Devrimi, Petrol Endüstrisinin Millileştirilmesi ve Ak Devrim gibi dış müdahalelerin de etkili olduğu aşîkârdır. Bu süreçler sonucu, İran siyasal ve toplumsal sistemini derinden etkileyen kırılma noktalarının büyük önemi olduğu gibi Asya'da Farsça etkisinin yayılması emelli Fars milliyetçiliği,⁴⁹ Osmanlı, Sovyetler, İngiltere gibi tarihi rakiplerle olan ilişkiler ile antik İran kimlik ve medeniyetinin de dış politikanın şekillenmesinde önemli etkileri olmuştur.

Tarihsel determinizmi etkileyen diğer bir unsur ise hegemonya siyaseti⁵⁰ ile ilgilidir. Batılı kaynaklarda Arap Baharının temel nedenlerinin demokrasi eksikliği, işsizlik/ekonomik sıkıntılar ve sosyal medyanın rolünden kaynaklandığı bulgulanmış ise de da Arap Baharının önemli bir nedeninin, tarih boyu hem ekonomik hem de kültürel zenginlikleri sömürülmüş bir bölge olan Ortadoğu'nun ezikliğinin dışa vurumu olduğu da savunulabilir. Kuran'a göre⁵¹ bu ezikliğin nedeni İslami ekonomik pratiklerin yanlış uygulanması olsa da İran'ın da dâhil olduğu bölgenin Batıca özgürlük ve demokrasi getirilme amaçlı müdahalelerle baskı altına alınması da önemli bir nedendir. İran özelinde tüm bu determinasyonların günümüze yansımaları ile sömürgeci Batı karşıtlığı algısı ve öğrenilmiş çaresizlik fenomeni daha da pekişerek İran dış politika pratiği evrilmiştir.

Bu bağlamda diğer ülkelerin İran dış politika pratikleri ise İran'ı dize getirmek/imparatorluğa dâhil etmek mantığı üzerine tasarlanmıştır. Fakat başta nükleer tehdit nedeniyle ambargo uygulanan İran, uluslararası sahnede tecrit edilmiş bir ülke gözükse de hem kendinin hem de müttefiklerin/mustazafların çıkarlarını korumak için Batı bloğuna karşı bir anlaşmazlık siyaseti izleyerek dış politika optimizasyonunu sağlamaktadır.⁵²

Dış politikayı şekillendiren temel faktörlerin başında tarih ve coğrafya gelmekle birlikte İran özelinde bu iki etmenden daha önemli olan yegâne faktör teopolitiktir.⁵³ Zira Şii ideolojik doktrinin (Velayet-i Fakih) Anayasa'yla kurumsallaştığı İran, dünyadaki tek⁵⁴ Şii Müslüman devlettir ve bu özelliği ile –dini elitlerin Rejimdeki hâkimiyeti ile– ulus devlete karşı sınırı olmayan bir İslam Ümmetini savunmaktadır.

47 Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard*, New York, Basic, 1998, s.44.

48 Bezen Balamir Coşkun, "Global Energy Geopolitics and Iran", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, No.20, 2009, s.183.

49 Kia'ya göre hem İslam öncesi hem de sonrasında İran'ın üniter yapısı ve ulusal kimliğinin temeli Farsçadır; Mehrdad Kia, "Persian Nationalism and the Campaign for Language Purification", *Middle Eastern Studies*, Cilt 34, No.2, 1998, s.10.

50 Yaseen Noorani, *Culture and Hegemony in the Colonial Middle East*, London, Palgrave, 2010.

51 Timur Kuran, *The Long Divergence: How Islamic Law Held Back the Middle East*, Princeton University Press, 2011.

52 Bu katı politikanın sebebi belki de İran'ın kendisini, bölgenin tek hâkimi olarak görmesidir.

53 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ole Holsti, "Theories of International Relations", Michael Hogan ve Thomas Paterson (der.), *Explaining the History of American Foreign Relations*, Cambridge University Press, 2004, s.51-90.

54 Bu teklîk duygusu İran'ın yalnızlığını da artırmış olabilir.

Duran ve Yılmaz'a göre teopolitik, Schmitt'in⁵⁵ siyasal teoloji kavramından farklıdır. Zira "siyasal teoloji, dini pratiklerin seküler bir kimlikle siyasete dâhil olması iken teopolitik, dini formların siyasetin kendisi haline gelmesidir. Bu açıdan teopolitik dışlayıcı, ötekileştirici, çatışmacı, ahistorik ve dogmatik iken siyasal teoloji daha kucaklayıcı, kapsayıcı, uzlaştırıcı, historik ve pragmatiktir."⁵⁶ Bununla birlikte İran tüm dini/mezhebi eğilimine rağmen dış politikasını Makyavelist temelli, reel politik denge siyaseti⁵⁷ üzerine bina etmiştir. Bu retorikğin Rejimin temeli üzerindeki pratiği ise Hurd'a göre⁵⁸ hayli ilginçtir. Ona göre İran Devrimi İslam'a dönmek için bir girişim olmayıp devlet destekli, laik ve modernist iktidarı devirmek için yapılmıştır. Dolayısıyla çift taraflı manevralarla tarihsel ve rasyonel bir aktör olarak klasik gerçekçi bir dış politika izleyen⁵⁹ İran'ın bu ilkeler bağlamında Arap Baharı hareketlerine yaklaşımı güç dengesi ve çıkar üzerinedir.

Retorikten Pratiğe İran ve Arap Baharı

İran, Tunus'taki hareketlere hazırlıksız yakalandığı için başlangıçta sessiz kalmış, "Batının desteklediği diktatör" Cumhurbaşkanı'nın ülkeyi terk etmesinden sonra ise ayaklanmanın, Rehber'in ifadesiyle, İran Devriminden esinlenmiş bir *İslami Uyanış* olduğu propagandasını yapmıştır.⁶⁰ Mısır örneğinde ise İran; Arapların reisi ve ABD'nin stratejik ortağı olan, kendisi ile diplomatik ilişkileri kesmiş, İran-İrak Savaşı'nda Saddam'ı desteklemiş ve Şii yayılmacılığına engel olmuş Mübarek'in düşüşüne Tunus'tan da önce tepki vererek hareketleri *Müslüman Uyanışı* olarak yorumlamıştır.⁶¹ Böylelikle hem ABD'nin en kararlı Arap müttefiki saf dışı edilecek hem İran üzerine daha az odaklanılacak hem de artan petrol fiyatları desteğiyle ekonomik açıdan Rejim korunacaktır.⁶² İran, Yemen örneğinde de Tunus ve Mısır'da benzeri gösterileri Devrimin yansıması olarak görmüş ve desteklemiştir.⁶³ Zira İran, Yemen'deki Zeydi Hutilere verdiği destekle hem Suudileri dengelemiş hem de Şii Hilalini sağlamlaştırmıştır. Ayrıca Körfez bölgesindeki deniz korsanlığı gerekçesiyle askeri deniz operasyonları ile Suudi Arabistan, ABD ve İsrail dengelenmiştir. Bu bağlamda İran için iktidarın demokratik değişiminden çok bölgede sağlanan jeopolitik üstünlük önemlidir. Yönetim Sünni olsa da halkın yüzde 70'i Şii olan ve İran'ın 1970'e kadar kendi toprağı olarak gördüğü Bahreyn örneğinde de İran, Arap Baharını desteklemiş Suudilerin insan hakları ihlalleri ile bastırma hareketine karşı çıkmıştır.⁶⁴

Lakin İran'ın Arap Baharı sürecinde yukarıdaki ülkelerle teopolitik merkezli dış politikası Libya ve Suriye örneğinde değişmiştir. Bu örnekler İran'ın dini referanslarla değil reel politik endişelerle davrandığını göstermesi açısından önemlidir.⁶⁵ Bu bağlamda İran, Libya'daki hareketi İslami Uyanış

55 Carl Schmitt, *Political Theology*, University of Chicago Press, 1985, s.36-52.

56 Duran ve Yılmaz, "Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti", s.72.

57 Kenneth Waltz, *Man, the State, and War*, Columbia University Press, 2001, s.212 ve 216.

58 Elizabeth Hurd, *The Politics of Secularism in International Relations*, Princeton University Press, 2008, s.78.

59 Hinnebusch ve Ehteshami, *The Foreign Policies of Middle East States*, s.284

60 Bkz. Sayyid Ali Khamenei, "Supreme Leader's Message Condemning Anti-Islam Film", s.1, 13 Eylül 2012, http://english.khamenei.ir/index.php?option=com_content&task=view&id=1689 (Erişim Tarihi 19 Eylül 2014).

61 Mohammad-Reza Djalili ve Thierry Kellner, *Arap Baharı Karşısında İran ve Türkiye*, İstanbul, Bilge, 2013, s.27-38.

62 Kenneth Pollack ve Ray Takeyh, "Doubling Down on Iran", *The Washington Quarterly*, Cilt 34, No.4, 2011, s.12.

63 Djalili ve Kellner, *Arap Baharı*, s.46-61.

64 Ibid., s.62-68.

65 İran'ın Devrimden sonra özellikle İslam coğrafyasındaki reel politik örnekleri ile Arap-Farsi uyumsuzluklarının sebep ve sonuçları için bkz. Hamid Ahmadi, "Iran and the Arab Spring: Why Haven't Iranians Followed the Arabs in Waging Revolution?", *Asian Politics*, Cilt 5, No.3, 2013, s.407-420.

olarak yorumlasa ve Kaddafi'yi kınasa da ülkeye yapılacak bir NATO müdahalesine şiddetle karşı çıkmıştır. İran'a göre asıl amaç Libya petrolüne sahip olmak⁶⁶ ve silah satmaktır. Böylece İran, ülkede Batı etkisinin artma riskine karşı Arap Baharı hareketlerine hiçbir destekte bulunmamıştır.⁶⁷ İran, Suriye'deki hareketi ise yabancı komplosu ve fitne olarak nitelemiştir. Muhalefetin gücünün sınırlı olması ve Suriye Rejimine Çin ve Rusya'dan gelen diplomatik destekler nedeniyle Rejim'e açıktan –askeri ve ekonomik– destek verilmiş; Kudüs Gücü ve Hizbullah, Suriye Rejimi için ülkede savaşmıştır.⁶⁸ Temel amaç Şii Hilali'nin ve bölgesel nüfuzun devamıdır. Diğer bir amaç ise Rejimin meşruiyetinin korunması ve alternatif baharlara karşı kamuoyuna mesaj verilmesidir. Zira ABD Dışişleri eski Bakanı Clinton'ın İran'ın kuzeyinde yaşayan Azeri çoğunluğun özerkliğini kazanma zamanının geldiğini açıklaması⁶⁹ bunda önemli bir etkidir. Bu bağlamda uzun vadede Arap Baharı hareketlerinin, bölgede başarılı demokratik geçişler ve anlamlı reform programlarına sebep olması halinde İran Rejimi daha da yalnızlaşacağı gibi Rejimin bölgesel konumu ve iç meşruiyeti de daha fazla sorgulanma riskiyle karşı karşıya kalacaktır.⁷⁰

Sonuç olarak, Arap Baharı bağlamında, anayasal olarak Rehberliğe bağlı ve teopolitik İran'ın⁷¹ dışarıya karşı reel politikası içerisinde, Rejimin tahkimi için ihtiyaç duyulan ve halk tarafından da kabul görebilecek meşruiyet kaynaklarının optimizasyonunu (din, mezhep, etnisite birliği propagandası ile insan hakları ve daha fazla özgürlük vaatleri gibi) gerektirmektedir. Böylece halk ile Rejim arasındaki asimetri artmayacaktır.

Aynanın İçi

Aynanın dışındaki muktedir ve baskın aktörün karşısında İran halkı vardır. Halk ile Rejim arasındaki asimetriyi bulgulamanın en iyi yolu halkın ilgili düşüncelerini ölçmek ve böylece aynanın içi ve dışı arasındaki farkı ortaya koyabilmektir. Bu bağlamda çalışmanın yöntemi önem kazanmaktadır.

Veri-Yöntem

Araştırmanın evreni, İran'ın başkenti ve en kalabalık şehri olan Tahran'daki 10 devlet üniversitesi özelinde,⁷² öğretim üyeleri (%26) ile doktora (%50) ve yüksek lisans (%24) öğrencileri olup bu evren, veri temizliğinden sonra kalan 603 kişilik örneklem üzerinden analiz edilmiştir. Örneklem yüksek lisans ve üstü katılımcılardan oluşmasının sebebi, eğitim seviyesi artan bireyin İran resmiyle ilgili daha

66 Ramin Mehmanparast, "US, NATO After Libya Oil Reserves: Iran", s.1, 29 Nisan 2011, <http://edition.presstv.ir/detail/177586.html> (Erişim Tarihi 22 Ekim 2014).

67 Djalili ve Kellner, *Arap Baharı*, s.38-46.

68 Ibid., s.69-74.

69 Mohammad-Reza Djalili ve Thierry Kellner, "Iran/Turquie Röportajı", s.1, 30 Eylül 2012, <http://www.rfi.fr/emission/20120930-1-iranturquie/> (Erişim Tarihi 25 Nisan 2014).

70 Pollack ve Takeyh, "Doubling Down on Iran", s.11.

71 Bu örneklerden hareketle İran için teopolitiğin aslında reel politığın bir aracı olduğunu savunmak dahi mümkündür.

72 Üniversiteler ve analize tabi katılımcı sayıları şöyledir: Tahran Üniversitesi (189), Azad Üniversiteleri (138), Tabatabai (48), Ez-Zehra (45), Şehid Beheshti (42), Emir Kebir (38), Ulum ve Tahkikat (33), İmam Sadık (30), Peyam-i Nur (21), Tarbiat-e Mo'alem (19). Ayrıca örneklem tüm akademik camiyi kapsamı amacıyla alan araştırması sadece siyaset bilimi öğrencileri ile yapılmamıştır. Bu bağlamda örneklem %84,2'si (508 katılımcı) *Sosyal Bilimler* başlığı altında (sosyal bilimler ve eğitim bilimleri enstitüleri ile güzel sanatlar, ilahiyat ve hukuk fakülteleri), örneklem %15,6'sı ise (94 katılımcı) *Fen Bilimleri* başlığı altında (Fen, Mühendislik ve Sağlık Bilimleri) gruplandırılmıştır.

objektif ve net görüşlere sahip olacağı varsayımından kaynaklanmaktadır. Özellikle İran'ın iç ve dış politikası ile ilgili sorular ve entelektüel birikim gerektiren anket sorularına en net cevabın verilebilmesi için bu örneklem seçilmiş ve lisans öğrencileri örnekleme dâhil edilmemiştir. Bu bağlamda çalışmada örneklemin temsil kabiliyeti noktasında İran halkından kasıt, dış politikayı takip eden/edebilenlerdir. Anketin dili Farsçadır.

Örneklem seçim metodu, tesadüfi örnekleme yöntemlerinden çok aşamalı örnekleme yöntemidir.⁷³ Şubat-Nisan 2013 tarihleri arasında yapılan çalışmanın bulgularının, daha az kozmopolit yerleşim birimleri ile eğitim seviyesi daha düşük örneklem grupları içerisinde farklılıklar gösterebileceği dikkate alınmalıdır. Ayrıca etnisite ve siyasi görüş gibi değişkenlerin önerme sayılarının fazla olması nedeniyle örneklemin parçalı hal alması, bu değişkenlerle ilgili ulaşılan sonuçların bütüncül bir bakış açısı ile (Parametrik Olmayan Testlerle) yorumlanmasını gerektirmiştir.⁷⁴

Arap Baharı faktörünü oluşturan önermeler Arap Baharını, demokrasi ve özgürlük ile Batı hegemonyasının İran'ı kontrol altına alması olarak ilişkilendiren iki zıt önerme ile açıklamıştır. Çalışmada Likert Ölçekli (Kesinlikle Katılıyorum, Kısmen Katılıyorum, Fikrim Yok, Katılmıyorum ve Kesinlikle Katılmıyorum) sorular sorulmuştur. Verilen cevaplar basitleştirilerek daha kolay izlenebilmesi amacıyla “*Katılıyorum*” ve “*Katılmıyorum*” olarak gruplandırılmıştır. Anketi cevaplandırmayı reddedenler veri setine dâhil edilmemişlerdir. Ayrıca örnekleme sadece Arap Baharına sıcak bakanlar değil sempati duymayanlar da dâhil edilmiş (örneğin çok dindarlar, radikaller ve üst gelir grubundakiler gibi) ve böylece genel İran resmi bilimsel bir nesnellikle değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ankette kullanılan faktör özellikleri aşağıdaki tablodaki gibi olup ilgili analizler ankete katılan katılımcılar üzerinden gerçekleştirilmiş, geri kalanlar ise “*Fikrim Yok*” veya “*Cevap Vermeyenler*” olarak analiz dışı tutulmuştur.

Faktörün güvenilirlik testi bağlamında ilgili literatür eşliğinde elde edilen önermeler, Türk ve İranlı uzman ve akademisyenlerin⁷⁵ desteğiyle tespit edilmiş ve ölçek güvenilir çıkmıştır (Cronbach $\alpha=0,97$). Faktörün açıklayıcılık oranı ve dolayısıyla elde edilen çıktılarının güvenilirliği ise 100'lü ölçekte 88,77 olarak ölçek ortasının üzerinde ve oldukça yüksek bulgulanmıştır. Bu bağlamda, araştırma evrenimizde ve ölçekte yer alan sorular çerçevesinde, İran'da Arap Baharı algılama ve bilincinin oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir.

73 Bu yöntem ile örnekleme kümeleri (il, üniversite gibi) belirlendikten sonra bu kümeler arasından rastgele örnekleme yöntemi ile katılımcıların (yaş, cinsiyet, etnisite, mezhep, gelir, dindarlık gibi) kotaları göz önünde bulundurularak anket uygulanmıştır. Her bir kota ile ilgili istatistiki analiz yapılabilmesi için en az 30 örneklem hedeflenmiş ve zor bulunan değişkenler için ise (Sünni, Kürt, Arap, Lur gibi) bu sayıya ulaşana kadar veri toplanmaya çalışılmıştır.

74 Sosyal bilimlerde esas olan, normallik varsayımının kabul edildiği dağılımlarda parametrik testlerin kullanılmasıdır. Ancak bu varsayımın örneklem küçüklüğünden dolayı karşılanamadığı durumlarda, küçük örneklem için geliştirilmiş, *Parametrik Olmayan Testler* kullanılır. Bu durumda hem niceliksel olarak sorunlu olan dağılımlardan elde edilen veriler “güvenilir” olarak analiz edilebilmiş hem de veri kaybının önüne geçilebilmiştir.

75 İranlı akademisyenler Tahran Üniversitesi'nde konu üzerinde uzman öğretim üyelerinden oluşmaktadır. Türk akademisyenler ise ülkemizdeki araştırma merkezleri ve üniversitelerde görevli ve İran üzerine çalışmaları olan öğretim üyesi ve uzmanlardan müteşekkildir.

Tablo 1: Arap Baharı Faktörü ve Analizi

Soru İfadeleri	Sıklık	Geçerli Yüzde	Faktör Ağırlıkları	(%)	Güvenirlilik	
Halkların demokrasi, refah ve özgürlük arayışıdır.	Katılıyorum	386	83,0	,977	88,77	0,97
	Katılmıyorum	79	17,0			
Diktatörlüklere karşı çıkıştır.	Katılıyorum	457	91,4	,977		
	Katılmıyorum	43	8,6			
ABD ve Batı'nın, Ortadoğu'yu dizayn projesidir.	Katılıyorum	76	22,8	,964		
	Katılmıyorum	257	77,2			
Arap Baharı yoktur, enerji kaynaklarından pay kapma yarışı vardır.	Katılıyorum	68	20,6	,917		
	Katılmıyorum	262	79,4			
Arap Baharının amacı halk hareketlerini kontrol ve ülkeleri asimile etmektir.	Katılıyorum	73	22,1	,872		
	Katılmıyorum	257	77,9			

Çalışmanın geçerliliği noktasında en önemli veri, anketteki birbirinden bağımsız/bağlantısız katılımcıların, *bileşik kaplar kanunundan* etkilenmeden, ilgili algılarının ayrı ayrı ölçülmesi neticesinde bireysel akıldan üstün, yeni ve bağımsız algılara ulaşılarak *kitlelerin bilgeliğinin* ortaya çıkarılmış olmasıdır.⁷⁶ Bununla birlikte çalışmada yüzeysel ve içerik geçerlilik yöntemleri de kullanılmıştır. Yüzeysel geçerlilik yöntemi ile -kaynakçada belirtildiği üzere- Türkçe ve İngilizce ilgili literatür tarandıktan sonra çalışmanın amaç ve sınırlılıkları kapsamında incelenecek konu, boyut ve ölçekler tespit edilmiş; içerik geçerliliğinde ise Türk ve İranlı akademisyen ve uzmanların görüşlerine başvurularak içeriğin, araştırma konu ve amacını kapsadığına kanaat getirilmiştir. Konu ile ilgili daha önceden benzer çalışmalar olmadığı için *Yapısal Geçerlilik Yöntemi* ve konu ile ilgili ulaşılmak istenen hedef bağlamında çok soyut bir yöntem olduğu için *Kriter Geçerlilik Yöntemi* uygulanmamıştır. Veri setinden hareketle faktöre etki eden bağımsız değişkenler olarak *Mezhep*, *Etnisite*, *Gelir*, *Kişisel Dindarlık* ve *Siyasi Görüş* seçilmiştir.

Örneklemin %93,4'ü Şiiilerden ve %6,6'sı Sünnilerden elde edilmiş olup bu oran İran'daki mevcut mezhepsel orana da çok yakın bir değerdir.

Etnik köken bağlamında ayrıntılı bir etnisite ayrımı yapılarak Farsi, Azeri, Kürt, Türk, Arap, Lur ve Aria olarak etnik grup ayrımına gidilmiştir. Kendilerini Farsi olarak gören etnik grup, İran'da baskın ve yoğunlukta olan temel etnisitedir. Aerialar ise ulus kimlik bilinci daha yüksek olan ve kendilerini kadim İran'ın devamı olarak gören milliyetçi/ulusalçı algılamalara sahip Farsilerin bir kolu olan etnik gruptur. İran'da Azeriler kendilerini genel olarak Türk olarak tanımlasalar da çalışmada kendini Azeri olarak tanımlayanların İran üst kimliği ile uyum içinde (aidiyet) oldukları söylenebilir. Kendini Türk olarak tanımlayanlar ise Güney Azerbaycan topraklarının İran tarafından alınmasıyla Azerbaycan'dan, dolayısıyla Türk dünyasından, ayrı düşüklerini düşünen, etnosentrik politik manevralardan uzak olsa da din ve dil birliğine önem veren, etken değil edilgen bir topluluk manasında *Romantik Türkçü*, etnik gruptur. Bu edilgenlik etnik grupların Arap Baharı algılamaları analizlerinde daha net ortaya çıkmaktadır. Arap ve Lurlar ise kendi içlerinde bağımsız etnisiteler olarak ölçekte yerlerini almışlardır.

76 Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. James Surowiecki, *The Wisdom of Crowds*, New York, Anchor Books, 2005, s.3-22.

Tablo 2: Bağımsız Değişkenlerin Frekansları

		Sıklık	Geçerli Yüzde
Mezhep	Şii	548	93,4
	Sünni	39	6,6
Etnik Köken	Farsi	129	21,7
	Azeri	51	8,6
	Kürt	36	6,1
	Türk	130	21,8
	Arap	30	5
	Lur	29	4,9
	Aria/Aryan	190	31,9
Kişisel Dindarlık	Az Dindar	290	48,9
	Orta Dindar	200	33,7
	Çok Dindar	103	17,4
Aylık Gelir	Alt Gelir Grubu	137	33,7
	Orta Gelir Grubu	176	43,3
	Üst Gelir Grubu	93	22,9
Siyasi Görüş	Solcu	20	7,6
	Liberal	69	26,1
	Radikal	38	14,4
	Reformist	28	10,6
	Laik	55	20,8
	Etnik Milliyetçi	20	7,6
	İran Milliyetçisi	34	12,9

Katılımcıların içsel/bireysel tercihleri ile şekillenen Kişisel Dindarlık değişkeni (Omnibus Ölçeği ile 0-10 puan arasında ölçeklendirilmiştir) yeniden kodlanarak 0-4 puan arası *Az* (290 katılımcı / %48,9), 5 puan *Orta* (200 katılımcı / %33,7) ve 6-10 puan arası *Çok Dindar*⁷⁷ (103 katılımcı / %17,4) olarak kodlanmıştır. Orta dindarların sadece 5 puan olarak seçilmesi, katılımcıların bu puanda öbekleşmelerinden kaynaklanmaktadır.

Gelir değişkeni de dindarlık değişkenindeki yöntem takip edilerek hazırlanmıştır. Buna göre 200.000-800.000 tuman⁷⁸ arası geliri olanlar *Alt*, 800.001-1.600.000 tuman arası geliri olanlar *Orta* ve bundan daha fazla geliri olanlar *Üst Gelir Grubu* olarak kodlanmıştır. Katılımcıları en düşük geliri 200.000 tuman ve en yüksek geliri ise 10.000.000 tumandır.

Katılımcıların siyasi durumlarının tespitinde kullanılan siyasi görüş değişkeni ise, Apolitikler⁷⁹ dâhil, 11 farklı değişken ile soru kitapçığında yer almış daha sonra bu değişkenler birbirleriyle ideolojik temel, amaç ve hedef noktasında paralel olanlar arasında, aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, birleştirilmişlerdir.

77 Çalışmada, 6 ve 10 arasındakileri kapsayan çok dindarların 8 ve 10 arasında kodlanması halinde dindarlık değişkeniyle ilgili daha rijit sonuçların çıkacağı çalışmanın önemli bir sınırlılığı ve ayrıntısıdır.

78 1 Tuman=10 İran Riyali=0,0009 Türk Lirasıdır.

79 Bu bölümde siyasi görüşlerini açıklamak istemeyen ve örneklemin %56,2'lik bölümünü oluşturan grup değerlendirmeye alınmamış ve analizler kalan 264 katılımcı (%43,8) üzerinden yapılmıştır.

Tablo 3: Yeniden Kodlanan Siyasi Görüşler

Orijinal Cevap Şıkları	Yeniden Kodlanan Şıklar
Marksist/Komünist/Sosyalist	<i>Solcu</i>
İslami Solcu	
Laik/Seküler	<i>Laik</i>
Liberal/Muhafazakâr Demokrat	<i>Liberal</i>
Hizbullahi	
Usulgeran	<i>Radikal/Aşırı Muhafazakâr</i>
Abadgeran	
Melli Gera	<i>Etnik Milliyetçi</i>
İslahtalep	<i>Reformist</i>
İran Milliyetçisi	<i>İran Milliyetçisi</i>

Varyans Analizleri⁸⁰

Bu bölümde kategorileri ikiden fazla olan bağımsız değişkenlerin, homojenlik testi $\alpha=0,05$ 'ten büyük olan değişkenler için parametrik seviyede ölçülmüş bağımlı değişkenler (*Dindarlık ve Gelir*) üzerindeki farklılaşma durumları ANOVA testi ile analiz edilecektir.⁸¹ Ayrıca ilgili bağımsız değişkenlerin İran özelinde dini ve/veya bürokratik elitizmi artıran temel unsurlar olduğu dikkate alınmalıdır.⁸² Dolayısıyla Rejimin temel taşıyıcısı olan dindar ve zenginlerin görüşleri aynı zamanda İran dış politikasının Arap Baharı pratiğini de şekillendirmektedir.

Kişisel Dindarlık

Arap Baharı değişkeninin (Levine Testi₍₂₈₆₎=83,18 ve $p=0,000$) varyans dağılımları eşit kabul edilerek ANOVA testi uygulanmış ve veriler arasında anlamlı bir farka ulaşılmıştır ($F_{(286)}=20,439$ ve $p=0,000$). Gruplar arasındaki farkın hangi kategorilerden kaynaklandığını görmek için ise Post-Hoc testlerinden Scheffe Testi yürütülmüştür. Testin sonucuna göre İran'da az dindarlar, orta ve çok dindarlar ile orta dindarlar ise çok dindarlar ile $\text{Sig.}=\alpha=0,05$ seviyesinde farklılaşmaktadırlar.

Tablo 4: Arap Baharına Bakış ve Dindarlık

(I) Dindarlık	(J) Dindarlık	Ortalamalar Arasındaki Fark (I-J)	Sig.	Ortalamaların Dağılımı
Az Dindar	Orta Dindar	$1,9432-1,7893=,1539$,005	
	Çok Dindar	$1,9432-1,6394=,3039$,000	
Orta Dindar	Çok Dindar	$1,7893-1,6394=,1499$,027	

80 Üç veya daha fazla sayıda değişkenlerin kendi aralarında nasıl etkileşime girdiklerini ve bu etkileşimlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini ölçmek için ortalamaların istatistiksel anlamlılığının sınanması analizidir.

81 Sadece istatistiki olarak anlamlı olan veriler tablolandırılmıştır.

82 Bu hipotezin geçerliliğini artıran bir diğer çalışma için bkz. Eva Patricia Rakel, "The Political Elite in the Islamic Republic of Iran: From Khomeini to Ahmadinejad", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, Cilt 29, No.1, 2009, s.105-125.

İran özelinde⁸³ tablodan çıkarılacak en önemli sonuç bireylerin; ırk, mezhep, siyasi görüş gibi ayrımlara girmeden sadece dindarlıkları ile Arap Baharını değerlendirmeleri neticesinde, birbirlerinden doğrusal olarak farklılaştıklarıdır. Bireyin dindarlık oranının artması katılım ve özgürlük eğilimli Arap Baharına sempatiyi azaltırken Rejime olan aidiyeti güçlendirmekte ve statükoyu artırmaktadır.⁸⁴ Bu gruba göre Arap Baharı özgürlükten ziyade ülke asimilasyonuna hizmet etmektedir. Diğer yandan İmamet mantığına göre Arap Baharı gibi ülkeleri deviren/yeniden şekillendiren bir heyulanın İran'ı da devirmesi ve dolayısıyla İslamiyet'i yıkma endişesinin de bu algının sebeplerinden olduğu değerlendirilmektedir.⁸⁵ Lakin bireyin dindarlık oranının düşmesiyle statüko isteği azalmakta buna karşın Arap Baharına olan sempati artmaktadır.

Gelir

Arap Baharı değişkeninde (Levine Testi₍₂₀₄₎=75,32 ve p=0,000) gelir göz önüne alındığında veriler arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmaktadır (F₍₂₀₄₎=19,445 ve p=0,000). Scheffe Testinin sonucuna göre bireylerin, sadece gelirleri temel alındığında, Arap Baharı ile ilgili görüşleri birbirlerinden doğrusala yakın bir eğimle farklılaşmaktadır.

Tablo 5: Arap Baharına Bakış ve Gelir

(I) Gelir	(J) Gelir	Ortalamalar Arasındaki Fark (I-J)	Sig.	Ortalamaların Dağılımı
Alt Gelir Grubu	Orta Gelir Grubu	1,9584-1,8024=,1560	,019	
	Üst Gelir Grubu	1,9584-1,5574=,4010	,000	
Orta Gelir Grubu	Üst Gelir Grubu	1,8024-1,5574=,2450	,001	

83 Çalışma evrenimizde din faktörünün Arap Baharı ile ilişkisi sadece İran özelinde ele alınmıştır. Zira Mısır'daki olaylar göstermiştir ki Arap Baharı İslamcı gruplara –üstelik seküler eğilimli bir ülke olan Mısır'da– alan açmayı başarmıştır. Dolayısıyla Arap Baharı olgusunun farklı ülkelerde (özellikle Arap dünyasından ayrı bir ırka, mezhebe ve rejime sahip İran'da) farklı sonuçlar doğurabileceği bir sınırlılık olarak dikkate alınmalıdır.

84 Bu artışın (1-2 aralığında) dindarlıkta sadece 1,63'e, gelirden ise 1,55'e kadar inmesi, Arap Baharı hareketlerine çok dindarlar ve üst gelir grubu içinde de bir sempatinin olduğunun göstergesidir.

85 Ahir Zaman paradoksu olarak adlandırılabilir Hücetiyeye Doktrininde bu algının izleri görülebilmektedir. Zira yaşanacak bir "Armageddon" ile Kayıp İmam'ın geri dönmesini hedefleyen Hücetiyeye için İran düşerse İslam düşecek ve böylece 12. İmam zuhur edebilecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ze'ev Maghen, "Occultation in "Perpetuum": Shi'ite Messianism and the Policies of the Islamic Republic", *Middle East Journal*, Cilt 62, No 2, 2008, s.232-257; Mark Hitchcock, *The Apocalypse of Ahmadinejad: The Revelation of Iran's Nuclear Prophet*, Colorado, Multnomah, 2007.

Bireyin gelir artışı, katılım ve özgürlük pratiklerini sınırlarken statüko eğilimini artırmakta ve Rejime olan aidiyeti güçlendirmektedir. Bunun temelindeyse herhangi bir “Bahar” ile İran’ın bürokratik/dini elitlerinin hâkimiyetinde olan ekonomik faktörlerin denetlenebilme endişesinin olduğu öngörülmektedir. Buna karşın bireyin gelir seviyesi düştüğünde statüko isteği azalmakta ve Arap Baharına olan sempati artmaktadır.

Parametrik Olmayan Testler

Bu bölümde faktörün Mezhep, Etnisite ve Siyasi Görüş ile ilişkileri Mann-Whitney U (*MW*) ve Kruskal-Wallis (*KW*) Testleri ile analize tabi tutulmuş ve anlamlı fark olan değişkenler tartışılmıştır. Ayrıca ilgili değişkenlerin test sonuçları, serbestlik dereceleri (*df*) ve anlamlılık değerleri (*p*) tabloların altına eklenmiş ve tablolara değişkenlerin ortalamalarının dağılımını gösteren diyagram da ilave edilerek değişimin takibi kolaylaştırılmıştır.

Mezhep

İran’da Arap Baharı farkındalığı hem Şii hem de Sünnilerde yüksek düzeydedir. Sünnilerin tamamına yakınının Arap Baharı ile ilgili hassasiyetleri Şiiilere nazaran daha yüksektir. Zira hareketlerin yaşandığı ülkelerin (Bahreyn hariç) çoğunlukla Sünni karakterde olmaları bunda önemli bir nedendir.

Tablo 6: Arap Baharına Bakış ve Mezhep

	Sıklık	Aritmetik Ortalama	St. Sapma	Ortalamaların Dağılımı
Şii	266	1,82	0,36	
Sünni	20	1,99	0,04	

MW Testi=3171 ve p=0,048.

Buna karşın Sünni grupların oransal azlığı Rejimin, bu grupların demokratik ihtiyaçlarına geç cevap vermesine neden olabilir. Diğer yandan Şiiiler içinde de Arap Baharına karşı olumlu bakışın hayli yüksek olması Rejimin iki farklı uçta politika üretmesine sebep olabilecektir: *baskı* ya da *katılım*. İki pratikten hangisinin seçileceği ise İran’ın güncel reel politik ve statüko algılaması ile doğrudan ilintilidir.

Etnisite

İran'da genel olarak tüm etnik gruplar Arap Baharına yüksek oranda pozitif yaklaşmaktadırlar. Arap Baharını olumlayan bu farkındalık kendi içinde ise ciddi kırılmalara uğramıştır.

Tablo 7: Arap Baharına Bakış ve Etnisite

	Sıklık	Aritmetik Ortalama	St. Sapma	Ortalamaların Dağılımı
Azeri	18	1,74	0,43	
Türk	76	1,75	0,43	
Farsî	45	1,77	0,38	
Lur	6	1,83	0,41	
Aria	98	1,88	0,29	
Kürt	20	1,96	0,18	
Arap	23	1,99	0,04	

$KW Testi=15,477$, $(df)=6$ ve $p=0,017$.

Buna göre oran olarak Azeri ve Türkler, İran'ın ana etnisitesi olmamalarına rağmen, Arap Baharına en az sempati gösteren gruplardır. Bu veri iki etnisitenin de İran'a olan aidiyetlerinin yüksek olduğunu göstermektedir.⁸⁶ Arap Baharı algılaması en yüksek olan gruplar ise Sünni karakterli olan Kürtler ve Araplardır. Dolayısıyla bu iki grubun azınlık ve insan hakları bağlamında sistemden en çok beklentisi olan gruplar olduğu görülmektedir.

Siyasi Görüş

Örneklemin azlığına karşın istatistiki olarak anlamlı sonuçlara ulaşılsa da bu önemli değişken ile ilgili veriler daha genel manada ve literatür çerçevesinde analiz edilecektir.

Siyasi görüş konusunda Solcular hariç diğer tüm gruplar Arap Baharına yüksek oranda pozitif yaklaşmaktadırlar. Emegün kutsallığı ve özgürlük üzerine ideolojilerini temellendiren Solcuların Arap Baharına bakışlarının düşüklüğü, bu hareketin ne özgürlük getireceğine (Batıca) ne de emeği koruma altına alacağına (Rejimce) inanmamalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca din/dindarlık, bu algıyı tetikleyen temel dinamiklerden biri de değildir. Zira veri setinden hareketle az dindar olan Solcu değişkeninin yarından fazlası Marksist'tir.

⁸⁶ Dolayısıyla çalışmamızda Türklerin, *Romantik Türkçü* olarak ifade edilmesi bu veri ile desteklenmiştir. Zira onlar için Türklük, Farsilikten ayrı bir fenomen olsa da pratikte İran üst kimliği kabul edilmiştir.

Tablo 8: Arap Baharına Bakış ve Siyasi Görüş

	Sıklık	Aritmetik Ortalama	St. Sapma	Ortalamaların Dağılımı
Solcu	12	1,22	0,39	
Reformist	14	1,77	0,42	
Laik	36	1,83	0,36	
İran Milliyetçisi	18	1,91	0,21	
Etnik Milliyetçi	13	1,92	0,28	
Radikal	24	1,93	0,23	
Liberal	47	1,99	0,04	

KW Testi=45,561, (df)=6 ve p=0,000.

Diğer siyasi görüş destekçilerinde ise Arap Baharı farkındalığı yüksektir. Reformistler⁸⁷ için Arap Baharına bakış yüksek grup içindeki en düşük değerlendirmedir. Zira onlar için Rejimin temelinde bir sıkıntı olmayıp ayrıntılarındaki anlaşmazlıkların revize edilmesi gerekir. Bu doğrultuda özgürlük ve katılım temelli bir hareket olduğu varsayılan Arap Baharı, seküler kimliği nedeniyle, laik/seküler grup tarafından da olumlanmaktadır. Baskın Farsi unsuru temsil eden İran milliyetçileri ile azınlıkları içeren etnik milliyetçiler de Arap Baharına karşı hassaslardır. Lakin iki uç ideolojinin benzer bir dağılım göstermesi bizi tek bir sonuca götürmektedir: *Daha fazla özgürlük*. Bu iki gruba göre de Arap Baharı, özgürlük ve katılımı artıracak bir etkidir. Buna karşın Rejimin temel dinamiği/taşıyıcısı olan radikaller/aşırı muhafazakârlar Arap Baharını *İslami Uyanış* mottosu üzerinden algılamaktadırlar.⁸⁸ Dolayısıyla bu grubun Rejime olan aidiyeti de aynı oranda yüksektir. En yüksek algı ise liberallere aittir. Katılım ve özgürlük düşüncelerinin en temel savunucusu olan bu grubun tamamı için Arap Baharı, İran özelinde Rejimi revize edici ve olması gereken bir reform hareketidir.

Sonuç

İran'da Arap Baharı bağlamında, Rejim ve toplum tarafından, aktörlerce ayrılan farklı yönlerinden bakılsa da birbirlerini göremeyecek derecede bir asimetri vardır. Rejim, İran "dışında" gelişen hareketleri reel politik eksenine göre teopolitik odaklı yorumlayıp, kimi zaman desteklemekte, kimi za-

87 İranlı reformistler, devletin otoritesinin yönetiminde insanüstü imtiyazlara sahip bir kişinin olmaması gerektiği düşüncesiyle Sünni İslam'ca tanımlanan siyasi otorite kavramına yakındırlar. Tariq Ramadan, *Islam and the Arab Awakening*, Oxford University Press, 2012, s.112.

88 Ayrıntılı bir analiz için bkz. Peter Jones, "Hope and Disappointment: Iran and the Arab Spring", *Survival: Global Politics and Strategy*, Cilt 55, No 4, 2013, s.75.

mansa engelleyici manevralarla dış politikasını şekillendirmektedir. Rejimin bu dış politika retoriği iç politika ekseninde –yüksek gelir ve dindarlık algılamasına sahip muktedir azınlık elitlerin etkisiyle– statükonun devamı olarak yansımıştır. Bununla birlikte ulaşılan bu veri Arap Baharının nedenlerinin tartışıldığı bölümdeki verilerle de uyum içerisindedir. Zira Arap Baharının nedenlerinden birisinin ekonomik faktörleri elinde bulunduran azınlık elitlere karşı gerçekleştiği bulgulanmıştır.

Arap Baharının temel nedeni olduğu savlanan ilgili bölümdeki yorumlara göre bölgedeki otoriter rejimlerce özgür seçimlerin ve siyasi partileşmenin kısıtlanmasına paralel olarak çalışmamızda da -Solcular hariç hangi değişkende olursa olsun- İran halkı için Arap Baharı, *Yeşil Hareket* örneğindeki gibi, daha fazla özgürlük ve katılımı ifade etmekte ve bu özelliğiyle Arap Baharının gerçek sebebi İran halkı tarafından da onaylanmaktadır. Lakin İran ekonomisinin bozukluğu, dış dünyadan izolasyon ve ambargolar, insan ve azınlık hakları talepleri, İran'ın sıkı güvenlikçi yönetim sistemi gibi nedenlerle aynadaki asimetri her geçen gün daha da belirginleşmektedir.

İran'da Rejim ve halk arasındaki mevcut asimetri halkın özgürlük ve katılım talepleri/ihtiyaçları ile doğru orantılıdır. Ayrıca Rejimin kamuoyuna karşı reel politikasını sınırlama çabasına rağmen İran'da siyasal parti ve sivil toplum kuruluşlarının derinleşememesi ve Rejimin tüm enstrümanlarıyla halk üzerinde aşkın bir güce sahip olması nedenleriyle bu asimetrinin azalmamasının sebep ve sonuçları cevaplanmayı bekleyen önemli sorunsallardır. Fakat devlet ile bireyin hakları arasındaki dengesizlik durumunda ortaya çıkacak bir anlaşmazlığın, hızla ilerleyen küreselleşmenin ve sosyal medyanın etkinliğinin artmasıyla, postmodern bireyin lehine sonuçlanması kaçınılmazdır. Dolayısıyla önüne geçilemez bu sonuçla ilgili, kitlelerin bilgelikliğini esas alan bu çalışmada elde edilen veriler, İran'da meydana gelebilecek benzer olaylar için de aydınlatıcı olabileceklerdir.

Kaynakça

- Ahmadi, Hamid. "Iran and the Arab Spring: Why Haven't Iranians Followed the Arabs in Waging Revolution?," *Asian Politics*, Cilt 5, No.3, 2013, s.407-420.
- Akbarzadeh, Shahram. "Democracy Promotion versus Engagement with Iran," *Journal of Contemporary Asia*, Cilt 41, No.3, 2011, s.470-482.
- Anderson, Gordon. "Realpolitik And World Peace," *International Journal On World Peace*, Cilt 26, No.4, 2009, s.3-6.
- Armstrong, Karen. *The Battle for God*, New York, Ballantine, 2000.
- Ashouri, Nazgol. "Polling in Iran: Surprising Questions", 14 Mayıs 2003, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/polling-in-iran-surprising-questions> (Erişim Tarihi 19 Nisan 2014).
- Axworthy, Michael. *A History of Iran*, New York, Basic, 2008.
- British Foreign Policy and the Arab Spring Report*, Londra, House of Commons Foreign Affairs Committee, Temmuz 2012.
- Burstein, Paul. "The Impact of Public Opinion on Public Policy", *Political Research Quarterly*, Cilt 56, No.1, 2003, s.29-40.
- Brzezinski, Zbigniew. *The Grand Chessboard*, New York, Basic, 1998.
- Byman, Daniel, Shahram Chubin, Anoushiravan Ehteshami ve Green, Jerrold. *Iran's Security Policy in the Post-Revolutionary Era*, RAND Publication, 2001.
- Cagaptay, Soner ve Murinson, Alexander. "Good Relations between Azerbaijan and Israel", 30 Mart 2005, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/good-relations-between-azerbaijan-and-israel-a-model-for-other-muslim-state> (Erişim Tarihi 22 Nisan 2014).
- Coşkun, Bezen Balamir. "Global Energy Geopolitics and Iran", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, No.20, 2009, s.179-201.
- Dabashi, Hamid. *The Arab Spring: The End of Postcolonialism*, London, Zed, 2012.
- Dewey, Taylor, Juliane Kaden, Miriam Marks, Shun Matsushima ve Beijing Zhu. "The Impact of Social Media on Social Unrest in the Arab Spring", 20 Mart 2012, <https://publicpolicy.stanford.edu/publications/impact-social-media-social-unrest-arab-spring> (Erişim Tarihi 24 Nisan 2014).
- Djalili, Mohammad-Reza ve Thierry Kellner. "Iran/Turquie Röportajı", 30 Eylül 2012, <http://www.rfi.fr/emission/20120930-1-iran-turquie/> (Erişim Tarihi 25 Nisan 2014).
- Djalili, Mohammad-Reza ve Thierry Kellner. *Arap Baharı Karşısında İran ve Türkiye*, İstanbul, Bilge, 2013.
- Duran, Burhanettin ve Nuh Yılmaz. "Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı'ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri", Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Resul Usul (der.), *Türk Dış Politikası Yılığ 2011*, Ankara, SETA, 2012, s.15-86.
- Efegil, Ertan. *Dış Politika Analizi Ders Notları*, Ankara, Nobel, 2012.
- Fan, Hongda. "China's Policy Options towards Iran", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, Cilt 5, No.1, 2011, s.45-60.
- Farrands, Christopher. "The Context of Foreign Policy Systems Approach", Michael Clarke ve Brian White (der.), *Understanding Foreign Policy*, Cheltenham, Edward Elgar, 1989, s.84-108.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi. *İmamîyye Şiası*, İstanbul, Ağaç, 2008.
- Fisk, Robert. "The Arab Awakening began not in Tunisia", 15 Nisan 2011, <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/fisk/robert-fisk-the-arab-awakening-began-not-in-tunisia-this-year-but-in-lebanon-in-2005-2268002.html> (Erişim Tarihi 26 Nisan 2014).
- Goldsmith, Benjamin ve Yusaku Horiuchi. "In Search of Soft Power: Does Foreign Public Opinion Matter for U.S. Foreign Policy?," *World Politics*, Cilt 64, No.3, 2012, s.555-585.

- Hardt, Michael ve Antonio Negri. "Arabs are Democracy's New Pioneers", 24 Şubat 2011, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2011/feb/24/arabs-democracy-latin-america> (Erişim Tarihi 28 Nisan 2014).
- Herzog, Michael. "Iranian Public Opinion on the Nuclear Program", 1 Haziran 2006, <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus56.pdf> (Erişim Tarihi 19 Aralık 2014).
- Hill, Christopher. *The Changing Politics of Foreign Policy*, London, Palgrave, 2003.
- Hinnebusch, Raymond ve Anoushiravan Ehteshami. *The Foreign Policies of Middle East States*, Boulder, Lynne Rienner, 2002.
- Hitchcock, Mark. *The Apocalypse of Ahmadinejad: The Revelation of Iran's Nuclear Prophet*, Colorado, Multnomah, 2007.
- Holsti, Ole. "Theories of International Relations", Michael Hogan ve Thomas Paterson (der.), *Explaining the History of American Foreign Relations*, Cambridge University Press, 2004, s.51-90.
- Holsti, Ole. *Public Opinion and American Foreign Policy*, The University of Michigan Press, 2004.
- Howard, Philip. *The Digital Origins of Dictatorship and Democracy*, Oxford University Press, 2010.
- Hudson, Valerie. "Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations", *Foreign Policy Analysis*, Cilt 1, No.1, 2005, s.1-30.
- Hunter, Shireen. *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era*, Santa Barbara, Praeger, 2010.
- Huntington, Samuel. *The Third Wave*, University of Oklahoma Press, 1991.
- Hurd, Elizabeth. *The Politics of Secularism in International Relations*, Princeton University Press, 2008.
- Iranian Attitudes Report*, New York, Zogby Research, Aralık 2013.
- Jones, Peter. "Hope and Disappointment: Iran and the Arab Spring", *Survival: Global Politics and Strategy*, Cilt 55, No.4, 2013, s.73-84.
- Kaplan, Robert. *The Revenge of Geography*, New York, Random House, 2012.
- Kedouri, Elie. *Democracy and Arab Political Culture*, Washington, The Washington Institute, 1992.
- Khamenei, Sayyid Ali. "Supreme Leader's Message Condemning Anti-Islam Film", 13 Eylül 2012, http://english.khamenei.ir/index.php?option=com_content&task=view&id=1689 (Erişim Tarihi 19 Eylül 2014).
- Kia, Mehrdad. "Persian Nationalism and the Campaign for Language Purification", *Middle Eastern Studies*, Cilt 34, No.2, 1998, s.9-36.
- Kull, Steven. "Public Opinion in Iran", 24 Ocak 2007, worldpublicopinion.org (Erişim Tarihi 19 Eylül 2014).
- Kuran, Timur. *The Long Divergence: How Islamic Law Held Back the Middle East*, Princeton University Press, 2011.
- Maghen, Ze'ev. "Occultation in "Perpetuum": Shi'ite Messianism and the Policies of the Islamic Republic", *Middle East Journal*, Cilt 62, No.2, 2008, s.232-257.
- McCormick, James. *American Foreign Policy and Process*, Boston, Wadsworth, 2010.
- Mehmanparast, Ramin. "US, NATO After Libya Oil Reserves: Iran", 29 Nisan 2011, <http://edition.presstv.ir/detail/177586.html> (Erişim Tarihi 22 Ekim 2014).
- Noorani, Yaseen. *Culture and Hegemony in the Colonial Middle East*, London, Palgrave, 2010.
- Pollack, Kenneth. *The Arab Awakening: America and the Transformation of the Middle East*, Washington, Brookings Institution, 2011.
- Pollack, Kenneth ve Ray Takeyh. "Doubling Down on Iran", *The Washington Quarterly*, Cilt 34, No.4, 2011, s.7-21.
- Polling Iranian Public Opinion Report*, Washington, Terror Free Tomorrow, Haziran 2007.
- Rakel, Eva Patricia. "Iranian Foreign Policy since the Iranian Islamic Revolution: 1979-2006", *Perspectives on Global Development and Technology*, No.6, 2007, s.159-187.

- Rakel, Eva Patricia. *The Iranian Political Elite, State and Society Relations, and Foreign Relations since The Islamic Revolution*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Amsterdam, Amsterdam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Rakel, Eva Patricia. "The Political Elite in the Islamic Republic of Iran: From Khomeini to Ahmadinejad", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, Cilt 29, No.1, 2009, s.105-125.
- Ramadan, Tariq. *Islam and the Arab Awakening*, Oxford University Press, 2012.
- Rosenberg, Paul. "Bottom-up Revolution", 17 Haziran 2011, <http://english.aljazeera.net/indepth/opinion/2011/06/2011616114013236175.html> (Erişim Tarihi 19 Nisan 2014).
- Ruhani, Hasan. "Beyond the Challenges Facing Iran and the IAEA Concerning the Nuclear Dossier," 30 Eylül 2005, http://www.iranwatch.org/sites/default/files/rahbord-rohani-093005_0.pdf (Erişim Tarihi 20 Aralık 2014).
- Sandole, Dennis. "Complexity and Conflict Resolution", Neil Harrison (der.), *Complexity in World Politics*, State University of New York Press, 2006, s.43-71.
- Schmitt, Carl. *Political Theology*, University of Chicago Press, 1985.
- Shahghasemi, Ehsan, Ray Heisey ve Goudarz Mirani. "How do Iranians and U.S. Citizens Perceive Each Other: A Systematic Review", *Journal of Intercultural Communication*, No.27, 2011.
- Shapiro, Robert ve Lawrence Jacobs. "Public Opinion, Foreign Policy, and Democracy", Jeff Manza, Fay Lomax Cook ve Benjamin Page (der.), *Navigating Public Opinion*, Oxford University Press, 2002, s.184-200.
- Soroka, Stuart. "Media, Public Opinion, and Foreign Policy", *The International Journal of Press/Politics*, Cilt 8, No.1, 2003, s.27-48.
- Surowiecki, James. *The Wisdom of Crowds*, New York, Anchor Books, 2005.
- Tabatabai, Muhammed. *Tüm Boyutlarıyla İslam'da Şia*, Kadir Akaras (Çev.), İstanbul, Kevser, 1999.
- Tait, Robert. "Khamenei Praises Arab Revolts As Iran Crushes Its Own Protests," 21 Şubat 2011, <http://www.payvand.com/news/11/feb/1202.html> (Erişim Tarihi 19 Nisan 2014).
- Takeyh, Ray. *Guardians of the Revolution*, Oxford University Press, 2009.
- Veltmeyer, Henry. "Unrest and Change: Dispatches from the Frontline of a Class War in Egypt", *Globalizations*, Cilt 8, No.5, 2011, s.609-616.
- Waltz, Kenneth. *Man, the State, and War*, Columbia University Press, 2001.
- Wittes, Tamara. *Freedom's Unsteady March*, Washington, Brookings Institution, 2008.
- Wittkopf, Eugene, Christopher Jones ve Charles Kegley. *American Foreign Policy: Pattern and Process*, Belmont, Thomson Wadsworth, 2004.